

ANMELDELSER

HYPATIA

Hypatia, Volume 18, no. 1, Winter 2003. Special Issue: "Feminist Philosophy and the Problem of Evil". (Indiana University Press), 241 sider, \$19.95.

Hypatia er det ledende internasjonale tidsskriftet innen feministisk filosofi. Både redaksjonen, redaksjonsrådet og bidragsyterne består av feltets mest anerkjente forskere og vitner om tidsskriftets faglige tyngde og betydningsfulle posisjon innen dette området av fagfilosofien. Det er derfor med en viss skuffelse man må konstatere at *Hypatia* 1/2003 med "Feminist Philosophy and the Problem of Evil" dreier tidsskriftet i en til dels (amerikansk) liberal-demokratisk retning. De enkelte bidrag til dette temanummeret er for så vidt både gode og tankevekkende. Imidlertid misfarges og svekkes de av den tematiske rammen.

Hva er det ondes problem? I sin klassiske form forutsetter det ondes problem et filosofisk eller religiøst system som opererer med en allmektig og allgod Gud eller Skaper. Av denne grunn omtaler man gjerne det ondes problem som *theodice*-problemet, d.v.s. problemet, som angår forholdet mellom den allmektige og allgode Guds (Skaperens) eksistens og denne verdens (skapningens) ondskap. Hvorfor finnes det ondskap i en verden skapt av en allmektig og allgod Gud? Hvordan kan den allgode Gud tillate ondskap? Er verdens ondskap et tegn på Guds avmektighet?

Som Robin May Schott fint

gjør rede for i sin innledning til dette nummeret av *Hypatia*, skjer det imidlertid en betydelig forskyvning i formuleringen av det ondes problem fra og med Immanuel Kant; snarere enn å dreie seg om forholdet mellom den allgode Gud og verdens ondskap blir ondskapen satt i forbindelse med menneskets *frie vilje*. Med denne forskyvningen blir Det Ondes Problem til det ondes problem – d.v.s. et problem, som forutsetter en *postmetafysisk* og moralsk forståelse av ondskap. Hvordan skal vi forstå ondskap i en gudsforslatt verden eller i en verden, som har vendt Gud ryggen? Schott påpeker, at nettopp det betydelige moralske elementet i den postmetafysiske forståelsen av ondskap har resultert i, at en rekke venstre-intellektuelle, som for eksempel Slavoj Žižek, har sett seg nødt til å avvise problemstillinger knyttet til begrepet ondskap. De fleste har vel også etter hvert fått med seg, den måten ondskap fungerer som et retorisk redskap i hendene på vestlige konservative ledere. Et eksempel er skuespiller-presidenten Ronald Reagans Star Wars-aktige beskrivelse av Sovjetunionen som "the Evil Empire". For ikke å snakke om den nåværende amerikanske presidenten George W. Bush' notoriske "axis of evil". Nettopp derfor ser *Hypatias* redaksjon det som en vesentlig oppgave å berge begrepet ondskap fra moralisering og avpolitisering; begrepet ondskap og det ondes problem knytter an til viktige politiske og filosofiske problemstillinger som vi risikerer å

kaste ut med badevannet ved å avvise det ondes problem. Her er det så spørålet om mulige feministiske perspektiver kan komme på banen – d.v.s., hvilke *feministiske* perspektiver kan det anlegges på det ondes problem?

I sin innledning til dette nummeret av *Hypatia* anfører Robin May Schott, at en av grunnene til at det kan og bør anlegges feministiske perspektiver på det ondes problem, er, at mange av de ugjerningene som begås her i verden, i vesentlig grad er *kjønns spesifikke*. Tenk bare på de systematiske voldtektene av kvinner i det tidligere Jugoslavia og i Rwanda. Tenk på kjønnslemlestelser. Det er vanskelig å se disse ugjerningene som annet enn overgrep, som systematisk rammer kvinner, *fordi* de er kvinner. La så gå med at det naturligvis kan diskuteres, om disse ugjerningene egentlig kan betegnes som *onde* gjerninger. En annen grunn er viktigheten av å utvikle alternative og avgjørende forbindelser mellom representasjoner av “kvinner” og representasjoner av “mennesker”; kvinners sårbarhet i en verden preget av ondskap og urettferdighet kan ikke løsrives fra alle menneskers sårbarhet i møte med ondskap og urettferdighet. Videre pekes det på betydningen av kvinnelige filosofer som Hannah Arendts bidrag til forståelsen av den radikale ondskapens banalitet. Det finnes altså en rekke grunner til å vie et nummer av *Hypatia* til det ondes problem og flere av bidragene til “Feminist Philosophy and the Problem of

Evil” er både interessante og klargjørende. Fremheves bør Margaret Denikes analyse av, hvordan den kristne forståelsen av “ondskap” er blitt brukt til å legitimere forfølgelse og muliggjøre menns kontroll over kvinner, Ada S. Jaarsmaas anvendelse av en relasjonell, “plastisk” lesestrategi i sin analyse av Irigarays forsøk på å åpne våre øyne for kjønnsforskjellens betydning for det ondes problem, og Mary Anne Franks analyse av *likhetene* i bruken av motsetningsparet ondskap-godhet i den amerikanske og den talibanske politiske virkelighetsforståelsen med utgangspunkt i “kvinnens” stilling i disse tilsynelatende svært forskjellige samfunnenes sosio-seksuelle økonomi.

Bidragene skjemmes imidlertid av den overraskende amerikanske, liberal-demokratiske virkelighetsforståelsen, som til en viss grad preger oppbygningen av den tematiske rammen om dette nummeret av *Hypatia*. Det ondes problem forsøkes nemlig knyttet til spørålet om *terrorisme* i debattseksjonen “Forum on September 11, 2001: Feminist perspectives on Terrorism”. Den umiddelbare anledningen til denne debattseksjonen er selvsagt selvmordsangrepene på USA 11. september 2001 og den derpå følgende verdensomspennende “Krigen Mot Terror”. I likhet med mange andre har redaksjonen av *Hypatia* åpenbart sett et behov for *kritiske* røster i en tid, hvor konservative intellektuelle og politikere ikke nøler med å sette likhetstegn mellom ter-

rorister, ondskap og muslimer. I “Forum on September 11 2001: Feminist perspectives on Terrorism” finner man således debattinnlegg fra en rekke toneangivende kritiske politologer og filosofer – bl.a. Drucilla Cornell og Iris Marion Young. Problemstillingene som berøres er i og for seg utmerkede: Er *ondskap* det riktige uttrykket å bruke i forbindelse med angrepet på det liberal-demokratiske USA? Hvordan kan *kjønns perspektiver* på denne begivenheten spesielt og terror generelt hjelpe oss til å forstå verdens ondskap? Hvem er egentlig *ofrene* for verdens ondskap og terror, med tanke på at “9/11” rammet både kvinner og menn både i og – i ettertid utenfor – USA og at angrepet på USA muligvis var en *reaksjon* på forutgående terror, ondskap og urettferdighet? Finnes det solidariske, ikke-voldelige alternativer til *krig* i kampen mot urettferdighet og undertrykkelse?

Disse og de andre kritiske spørsmålene som stilles i “Forum on September 11, 2001: Feminist perspectives on Terrorism” er viktige, bl.a. fordi de undergraver argumenter for den etterfølgende “Krigen Mot Terror” som med henvisning til “9/11” har egget til kamp mot ondskap, fundamentalisme og kvinneundertrykkelse; Vårt endelige oppgjør med Dem.

Imidlertid undrer det, at det *ikke* reflekteres nærmere over, at disse kritiske røstene *samtidig* bidrar til opprettholdelsen av forestillingen om at “9/11” er en avgjørende historisk,

økonomisk, politisk og kulturell begivenhed, som "vi alle" må forholde oss til. Hvorfor har *Hypatias* redaksjon følt seg kallet til å bidra til det ideologiske maskineriet, som i løpet av de siste par årene har gjort "9/11" til en milepæl i menneskehetens historie? Hva er "9/11" annet enn et avgjørende diskursivt omdreiningspunkt i en åpenbart amerikansk, liberal-demokratisk dagsorden? Hva om feministiske filosofer *nektet* å forholde seg til "9/11"? Hva om feministiske filosofer møtte "9/11" med talende stillhet?

Et mer subversivt og mindre amerikansk innslag i den tematiske rammen hadde ytt *Hypatia* som det ledende internasjonale tidsskriftet innen feministisk filosofi, og den enkelte bidragene til "Feminist Philosophy and the Problem of Evil", større rettferdighet enn, hva dette temanummeret marker.

*Cathrine Egeland, ph.d.,
post.doc stipendiat
Senter for kvinne- og kjønnsforskning,
Universitetet i Bergen*

KUNST OG KØN

*Periskop – forum for kunsthistorisk debat, nr. 7 & 8, 1999.
Tema: Kunst, køn, konstruksjon. Redigeret af Malene Vest Hansen, Kristine Kern og Sanne Kofod Olsen. 171 sider & 147 sider. 120 kr. pr. stk.*

I Danmark findes der to institutter for kunsthistorisk

forskning: et på Aarhus Universitet og et på Københavns Universitet. Begge institutter udgiver deres eget fagtidsskrift i form af henholdsvis *Passepartout* og *Periskop*, hvori forskningsresultater, debatter m.m. formidles til et bredere publikum. Sidstnævnte udkommer med en vekslende hyppighed, typisk et par gange om året. De enkelte numre har i de senere år været tematisk redigerede, ofte med hjælp fra gæsteredaktører. Det gælder også de to temanumre, *Periskop* nr. 7 og 8, om "Kunst, køn, konstruksjon", som blev udgivet i 1999. Tre markante, kvindelige kunsthistorikere, Malene Vest Hansen, Kristine Kern og Sanne Kofod Olsen, der alle er kendte for en bred formidlingsmæssig praksis igennem bl.a. dagbladskritik og kurator-virksomhed, har redigeret de to temanumre. Temanumrenes ambition er, ifølge redaktørernes eget forord, at introducere "et længe overset, og i det mindste i redaktionen meget savnet, aspekt i det danske kunsthistoriske felt". Det sker gennem en blanding af oversættelser af udenlandske artikler – 'klassiske' såvel som mere dagsaktuelle – og nye, danske bidrag, heriblandt et par fra redaktørerne.

Som temaets titel måske allerede antyder, er der imidlertid ikke tale om et forsøg på udtømmende at præsentere feministisk kunstteori i hele dens historiske og teoretiske bredde, men derimod mere selektivt at pege på dens aktualitet i form af tekster, der gentænker og fornyer den 'tradi-

tionelle' feministiske kunstteori. Vægten lægges derfor på den konstruktivistiske tænkning og på det redaktørerne kalder "de senere års 'søfistikerede' feministiske kunstteorier præget af forskning i post-strukturalistisk, semiotisk, psykoanalytisk og filmteoretisk regi". Det forklarer måske, hvorfor den 'klassiker', der åbner ballet, ikke er f.eks. Linda Nochlins ellers nok så klassiske "Why Have There Been No Great Women Artists?" fra 1971, men derimod Griselda Pollocks "Syn, stemme og magt: Feministiske kunsthistorier og marxisme", der er et uddrag af hendes bog *Vision and Difference* fra 1988.

Med Pollock befinder man sig i en kompleks socialsemiotisk og marxistisk variant af den feministiske kunstteori, der ikke nøjes med at se sin mission som et internt kunsthistorisk anliggende og opgør, men derimod opfatter sig som parthaver i en større, kulturel og ideologisk kamp om kønsforståelser og kønsvaloriseringer. "Feministisk kunsthistorie må engagere sig i en videnspolitik", som det hedder et centralt sted i Pollocks artikel, hvori Linda Nochlins position i øvrigt kritiseres for at være en ahistorisk "liberal ligeretsfeminisme". Men hvad vil det sige at engagere sig i videnspolitik? For Pollock handler det bl.a. om at opgive normative vurderinger af kunst til fordel for analyser af betydningsproduktion, at fremskrive og underminere kunsthistoriens belastende alliancer med en patriarkalsk borgerlig kultur, at forstå billeder i bred